

John Vervaele *

I. Inleiding – politieke schets

Amnesty International organiseerde van 2 april tot 10 september 1988 een internationale actie tegen de ernstige schending van mensenrechten in Colombia.¹ Nogtans blonk Colombia tot voor kort uit in afwezigheid in de internationale pers. De enige uitzondering daarop was de berichtgeving over cocaïnehandel en mafia. Dit laatste heeft dan ook in sterke mate het internationaal beeld, dat over het land bestaat, bepaald.

Net als de rest van Latijns Amerika is Colombia pas onafhankelijk geworden na een gewapende bevrijdingsstrijd (o.l.v. de legendarische Simon Bolivar) tegen de koloniserende, in casu Spaanse, overheersing. Bolivar werd in 1821 president van Groot-Colombia, dat toen het huidige Colombia, Panama, Venezuela en Ecuador omvatte. De laatste twee scheurden zich reeds in 1830 af na een intern militair conflict.

De sterke groepen in de Colombiaanse samenleving, in de eerste plaats de grootgrondbezitters, organiseerden zich in twee politieke fracties, de liberale en de conservatieve. In de periode 1850-1880 ijverde de regerende liberale partij voor een liberale en internationaal gerichte economie. Bij het mislukken daarvan kreeg de conservatieve partij van 1880 tot 1930 de bovenhand. In 1886 kreeg het land ook een nieuwe conservatieve grondwet, waarin de katholieke kerk² beschermheer werd van de sociale orde. Beide partijen bouwden Colombia uit tot een rechtsstaat met een stabiele, formele burgerlijke democratie, waarin het leger, met een klein aantal militairen en heel weinig middelen, geen enkele rol van betekenis speelde.

Colombia was dus één van de weinige Latijnsamerikaanse staten waar het politieke regime erin geslaagd was de burgerlijke democratie bijna permanent in stand te houden. Ondanks deze democratische traditie en de afwezigheid van de politieke rol van de militairen – in dit opzicht is de Colombiaanse geschiedenis binnen Latijns Amerika atypisch – is Colombia een land waar het gebruik van geweld als politiek instrument een permanente factor is. Deze paradoxale vaststelling heeft veel te maken met de zwakke positie van het Colombiaanse staatsgezag. In tegenstelling tot andere Latijnsamerikaanse landen is de staat er niet in geslaagd de macht van de lokale feodale heren en van de lokale economische groepen (b.v. de gremio van de koffieboeren) in een centralistisch, economisch staatsbestel te integreren. Daardoor is het staatsgezag tot op heden onbestaande in ruim de helft van

* Universitair docent strafrecht bij het Nederlands Instituut voor Sociaal en Economisch recht (NISER), Universiteit Utrecht.

1. Cf. ook Amnesty International, Colombia, Briefing, AMR 23/14/88/S, 1988, London.

2. De katholieke kerk in Colombia beschikt niet alleen over een aanzienlijke economische macht via haar grootgrondbezit, maar heeft ook een monopoliepositie in het onderwijs. Tevens is ze één van de meest conservatieve van Latijns Amerika.

het ontoegankelijke binnenland, en waar bestaande sterk afhankelijk van de lokale machtsconcentraties, die een extreem economisch liberalisme voorstaan.

Het gebruik van geweld als politiek instrument tekent de Colombiaanse geschiedenis op dramatische wijze: het land heeft sedert de onafhankelijkheid meerdere burgeroorlogen meegemaakt. De burgeroorlog tussen 1899 en 1902, de oorlog van Duizend Dagen, ruïneerde niet alleen de nationale economie, maar liep ook uit op de eerste militaire interventie van de USA, waardoor Colombia Panama als grondgebied verloor.³ Na de politieke dominantie van de conservatieven tot in 1930 geraakte het land, mede door de internationale toestand, in een politiek-economische crisissituatie. De liberale partij nam het politieke roer over, maar werd geconfronteerd met zware economische en sociale spanningen. Tussen 1945 en 1947 waren er niet minder dan vier regeringen. De president werd in 1946 door zijn eigen partij tot aftreden gedwongen. Intussen had de sociaal-progressieve liberaal en populist Gaitán fel aan invloed gewonnen. In 1947 kwam er een crisisregering van nationale eenheid, die in feite uitliep op een politisering van de staatsorganen (i.h. bijzonder justitie en politie) met het oog op een gewelddadige confrontatie tussen de twee klassieke partijen. Vooral de conservatieve partij organiseerde in het binnenland paramilitaire politie-eenheden (huurlingenpolitie).⁴ Na het vallen van deze regering ontstond een politiek vacuüm, waarin Gaitán, die aanspraak maakte op het presidentschap werd vermoord door huurlingen. Daarop volgde in de hoofdstad Bogotá een burgeropstand ('El Bogotazo'), die door het leger werd onderdrukt. Met de moord op Gaitán en de opstand was het hek van de dam en brak de burgeroorlog ('La Violencia') tussen de twee klassieke partijen, die van 1948 tot 1957 aan ongeveer 250.000 mensen het leven kostte, definitief uit.⁵

Het is opvallend dat ondanks 'El Bogotazo' en de verscheurende burgeroorlog de burgerlijke conservatieve regering stand hield en dat het leger pas in 1953, dus na vijf jaar burgeroorlog, reeds met een bilan van 150.000 doden, een staatsgreep pleegde met de steun van de burgerij. Ook die staatsgreep kon niet verhinderen dat de burgeroorlog voortduurde tot 1957. Vóór de staatsgreep kregen de militairen reeds een aantal ministeriële portefeuilles in de burgerregering en onder de burgeroorlog werden heel veel militairen burgemeester en oefenden ze in opdracht van de burgerlijke regering opdrachten uit van openbare ordehandhaving. De conservatieve regering aan de macht greep ook voor het eerst in in de juridische structuren van de rechtsstaat. Het statuut van het Hoge Gerechtshof en van de Raad van State werd gewijzigd en gepolitiseerd. De juryrechtspraak in het strafrecht werd geschrapt en de bevoegdheden van de militaire rechtbanken werden fors uitgebreid. In tegenstelling tot het politiewezen, bleken de militairen zich niet schuldig te maken aan gewelddaden, waardoor ze ook konden rekenen op meer dan voldoende krediet bij de politieke wereld, met inbegrip van de progressieve liberalen.

3. Toen reeds was het Panama-kanaal en de zeggingschap erover inzet van het conflict.

4. Ook hier speelt het leger nog geen enkele rol. Het kan zich als niet belangrijk korps ook onttrekken aan dit proces.

5. In 1947, dus onder de regering van nationale eenheid, vielen er al 14.000 doden bij politiek geweld.

In 1957 kwam er een Nationaal Front tot stand tussen beide kampen. Dit akkoord had het bipartidisme tot basis. Tot 1978 kreeg iedere partij, onafhankelijk van de verkiezingsuitslagen de helft van de parlementszetels en kregen ze om beurt het presidentschap. Het akkoord bevatte ook voor de traditionele machtspartijen het monopolie op de hogere staatsfuncties⁶ en dus het monopolie van de staatsstructuren en van de uitoefening van het politiek gezag. Onder de landbouwbevolking, hét slachtoffer van de burgeroorlog, waren reeds gewapende zelfverdedigingsgroepen opgericht. Die verzetsstructuur aan de basis groeide in de jaren '60 uit tot diverse guerillabewegingen (FARC, ELN, EPL), die tot op heden actief zijn. Pas in 1974 kwam er een stadsguerilla bij (M-19).

Precies tijdens de formele democratie van het Nationaal Front heeft de militarisering van de Colombiaanse samenleving zich doorgezet. Vooreerst is het land bijna permanent geregeerd onder de noodtoestand, wat tot een verschuiving van bevoegdheden van de burgerlijke naar de militaire macht heeft geleid. Naast de toenemende bevoegdheden voor de militaire strafrechtsjustitie hebben de militairen de leiding gekregen over tal van instituties vreemd aan het leger, als bijvoorbeeld het politiewezen, de staatsveiligheid, de penitentiaire inrichtingen, het douanewezen...

In 1982 streeft president Betancur (conservatief) naar een staakt-het-vuren met de diverse guerillabewegingen met het oog op een 'nationale dialoog'. In 1984 ondertekenen de guerillabewegingen, op één na, het akkoord. De nationale dialoog die zou moeten leiden tot een demilitarisering van het land en het doorvoeren van urgente sociale hervormingen start in 1985. Tegelijkertijd worden er amnestiemaatregelen afgekondigd voor de guerilleros die bereid zijn terug te keren naar het burgerlijke leven. Op die manier integreren mensen uit de FARC-guerilla en uit basisbewegingen zich in een derde politieke partij met een communistische ideologie, de Unión Patriótica (U.P.). Het vredesproces wordt door de militairen knarsetandend onthaald. Zij staan militaire uitroeing van de vijand voor en iedere vorm van politiek onderhandelen geeft hun inziens en publiciteit en tijdwinst aan de vijand. In realiteit blijkt de burgerlijke regering Betancur haar opties niet te kunnen waarmaken. De sociale hervormingen (b.v. de landbouwhervorming) blijven uit en de sociale vrede wordt verstoord door de steeds sterker wordende vuile oorlog. Het aantal politieke moorden en verdwijningen, pas vanaf 1981 als politiek geweld-instrument gebruikt, neemt aanzienlijk toe. Tal van bronnen wijzen uit dat militairen, politiemensen en paramilitaire doodseskaders ervoor medeverantwoordelijk zijn. Reeds in 1983 had de Procureur-Generaal een onderzoek ingesteld naar het beruchte doodseskader MAS (Dood aan Ontvoerders), waarvan de militairen het bestaan hadden ontkend. Na zijn onderzoek maakte hij een ledenlijst bekend van 167 namen, waarvan 57 militairen in actieve dienst. In de Betancur-periode nam de activiteit van de doodseskaders aanzienlijk toe en bleken er steeds weer mensen uit het leger en politiewezen in betrokken te zijn. Vooral de nieuwe politieke partij, U.P., werd het slachtoffer van politiek geweld. Partijleiders en parlementsleden er-

6. Voor tal van functies, b.v. het rechterambt, is het lidmaatschap van één van beide partijen een wettelijke vereiste. Dit bipartidistisch cliëntelisme is zelfs opgenomen in de Grondwet.

van werden vermoord. N.a.v. de eerste democratische gemeenteraadsverkiezingen in maart '88 verloren meer dan 500 kandidaten het leven.

In dit politiek klimaat voelde de guerilla zich verraden. De stadsguerilla M-19 verliet in mei 1985 de onderhandelings tafel en bestormde in november 1985 het Justitiepaleis te Bogotá, dat niet alleen eindigde in een verschrikkelijk bloedbad, maar dat ook de onmacht van de burgerlijke regering tegenover de militaire macht in de verf zette.⁷

Sedert de nieuwe president Barco (liberaal) en zijn regeringsploeg het politieke roer in augustus 1986 hebben overgenomen zijn de politieke crisis en de schending van de mensenrechten aanzienlijk verscherpt. Enerzijds heeft de guerilla, verenigd in een 'Coordinadora Guerillera', haar militaire acties opgedreven, wat tot een toename van confrontaties met het leger heeft geleid. Door het mislukken van de vredespolitiek van Betancur heeft het geloof in een democratisering via onderhandelingen weer de plaats moeten ruimen voor de gewapende weg. Er kan dus worden van uitgegaan dat het aantal actieve leden van de guerrillabewegingen toeneemt. Dit proces wordt nog eens extra in de hand gewerkt door de schrikbarende toename van de activiteit van de doodseskaders. Er werden in Colombia in 1987 naar schatting 2000 mensen vermoord om politieke redenen.⁸ De moord op de partijvoorzitter van de U.P. (Jaime Pardo Leal) en op de voorzitter van het Comité de Defensa de los Derechos Humanos (Dr. Hector Abad Gómez) waren de top van de ijsberg. In 1988 haalde de activiteit van de doodseskaders ook de internationale pers toen ze diverse moordpartijen⁹ aanrichtten in de regio Urabá, waar ernstige arbeidsconflicten bestaan tussen de grootgrondbezitters van de bananenplantages en de hoofdzakelijk zwarte arbeiders. De toenemende justitiële pressie op de machtige cocaïnemafia zorgde ook voor een gespannen politieke situatie. De Procureur-Generaal, die het had aangedurfd een onderzoek in te stellen naar de betrokkenheid van het 'cuartel de Medellín' (de hoofdzetel van de cocaïnemafia) en van de Minister van Justitie bij de illegale invrijheidsstelling van supercocaïnehandelaar Ochoa¹⁰ bekocht het met de dood.

President Barco wordt verweten de situatie niet meer onder controle te hebben. Zijn regeringsploeg is al diverse keren vernieuwd. Zijn laatste buitenlandse reis moest hij zelfs onderbreken om ijlings terug te keren naar Bogotá omwille van de gijzeling van toppoliticus en ex-presidentskandidaat Gomez Hurtado door de guerilla-beweging M-19. Deze laatste eist een nieuwe nationale dialoog. De politie-

7. Voor een uitvoerige analyse van deze dramatische politieke gebeurtenis zie VERVAELE, J., 'De tragedie in het Paleis van Justitie te Bogotá. Reflecties over de onderzoeksrapporten en de politieke en strafrechtelijke verantwoordelijkheid', *Panopticon*, 1987, 350-365 (tevens gepubliceerd in *Recht en Kri-tiek*, 1987, 143-158).

8. Het Colombiaans parlement heeft in 1987 voor het eerst het bestaan van de doodseskaders officieel erkend en een lijst met namen ervan gepubliceerd. Ook in de kranten verscheen heel wat informatie over die groeperingen en werden zelfs zwarte lijsten afgedrukt.

9. In de eerste week van maart richtte een doodseskader er een slachtpartij aan op een dorpsfeest, waarbij rond de dertig doden vielen.

10. De familie OCHOA is één van de steunpilaren van de cocaïnemafia. Eén van haar familieleden was aangehouden in Spanje. Zowel de U.S.A. als Colombia vroegen de uitlevering. Na een juridische strijd kreeg Colombia voorrang. Tot tweemaal toe wist OCHOA via de Colombiaanse rechter de opheffing van de arrestatie te verkrijgen. De Colombiaanse strafrechtsjustitie raakte daardoor in opspraak als nooit voorheen.

ke wereld, die de ergste crisis doormaakt na de burgeroorlog, speelt met het idee om een nieuw 'nationaal front' op te zetten. Of dit een nieuwe burgeroorlog kan afhouden is zeer de vraag.

II. Implementatie van internationale mensenrechtennormen

De rol van Colombia in de internationale politiek in het algemeen (cf. haar aandeel in Contadora) en m.b.t. internationale bescherming van mensenrechten in het bijzonder, is naar verhouding altijd belangrijk geweest. Het is dan ook logisch dat het partij is bij alle belangrijke mensenrechtenverdragen, als the International Covenant on Civil and Political Rights and its Optional Protocol, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment...

De implementatie van deze internationale mensenrechtennormen in de nationale rechtsorde is in de meeste Europese landen zeer actueel en roept tal van boeiende vragen op naar het rechtskarakter van de internationale verdragen en haar bepalingen en naar de manier waarop deze internationale normen in de diverse nationale rechtsordes worden geëffectueerd. Dit debat is in Europa zeker gestimuleerd door de manier waarop normen uit het supranationaal of internationaal recht via niet-nationale, bindende rechterlijke uitspraken worden hard gemaakt. Hierbij denk ik meer bepaald aan het Hof van Justitie van de EEG (Luxemburg) en aan de Commissie en het Hof van de Rechten van de Mens (Straatsburg). Toch blijft het implementatiedebat niet beperkt tot normen uit het Europees recht. Door de suprematie van de internationale norm boven de nationale nemen zowel in landen met een monistisch, als met een dualistisch stelsel de nationale rechtsprekende instanties standpunt in t.o.v. het rechtskarakter van de norm, haar directe werking... Vooral internationale normen m.b.t. burgerlijke en politieke rechten zijn de laatste tien jaar vaak aan de orde geweest bij nationale rechters.

De implementatie van internationale mensenrechtennormen in Latijns Amerika stelt zich op een totaal andere manier. Hiervoor zijn er verscheidene redenen aan te geven:

1. Slechts een aantal landen, waaronder Colombia, zijn lid van de, binnen het kader van de OAS tot stand gekomen American Convention on Human Rights (1969); de Inter-American Commission and Court of Human Rights die in het leven geroepen zijn om de naleving van deze Convention te waarborgen zijn niet opgezet als onafhankelijk rechtsprekende organen die juridisch bindende uitspraken vellen.¹¹ Het rapportage-systeem in het kader van de naleving van de International Covenant on Civil and Political Rights wordt gekenmerkt door een formeel onder-

11. Cf. MEDINA QUIROGA, C., *The Battle of Human Rights. Gross, Systematic Violations and the Inter-American System*, Dordrecht, 1988. Tot op heden is er van de Inter-American Commission on Human Rights nog maar één rapport over Colombia verschenen, dat gebaseerd is op een onderzoek in 1980, dus net voor de grove mensenrechtenschendingen een aanvang hebben genomen: 'Organization

zoek naar de overeenstemming tussen nationale wetgeving en internationale rechtsnormen en gaat grotendeels voorbij aan de realiteit van de mensenrechtenschendingen¹²;

2. In Latijns Amerika is er een grote kloof tussen wetgeving als regelgeving en sociale werkelijkheid, m.a.w. de sociale werkelijkheid wordt er in veel mindere mate gereguleerd door de bestaande juridische normering; anderzijds is er wel een uitgesproken tendens tot verjuridisering van het politieke (waarbij het politieke dan niet synoniem is van de sociale werkelijkheid);

3. De juridische regulering is er niet aangepast aan de aard en de omvang van de mensenrechtenschendingen en de veelvuldige betrokkenheid van overheidspersoneel en/of -instellingen bij die schendingen; de juridische regulering vertaalt er veelal de bestaande machtsverhoudingen, wat het aanpakken van die schendingen via juridische instrumenten zwaar bemoeilijkt;

4. De naleving van de internationale grondrechten wordt er ervaren als een punt van buitenlandse politiek en veel minder als een punt van intern maatschappelijk welzijn; daardoor wordt er ook veel meer energie besteed aan het politiek-diplomatisch inkleden van de naleving van de internationale grondrechten dan aan de naleving zelf.¹³

Wie dus zicht wil krijgen op de implementatie van internationale grondrechten in de nationale rechtsorde van Latijnsamerikaanse landen en welke rol het strafrecht in dat verband speelt, kan er zich zeker niet toe beperken er de Grondwet en de diverse wetboeken op na te slaan. Die regelgeving moet worden getoetst aan de juridische praktijk. Hierbij denk ik niet alleen aan uitspraken van burgerlijke en militaire rechtscolleges, maar tevens aan de feitelijke werking van de strafrechtsjustitie in al haar geledingen (politie, O.M., rechterlijke macht, strafuitvoering).¹⁴

of American States, Inter-American Commission on Human Rights', Report on the situation of Human Rights in the Republic of Colombia, Washington, D.C., 1981. In de tussentijd is Colombia geëvolueerd naar het meest kritieke land van Zuid-Amerika inzake de naleving van de mensenrechten zonder dat er nog één rapport is verschenen.

12. In juli 1988 stond Colombia op de agenda van het Human Rights Committee. Bij de vorige zitting was de afgevaardigde van Colombia zelfs niet komen opdagen.

13. Dit neemt niet weg dat de internationale druk op Colombia inzake naleving van de mensenrechten overhand toeneemt en dat het Ministerie van Buitenlandse Zaken heeft besloten de samenwerking tussen O.M. en Buitenlandse Zaken te institutionaliseren tot een vaste structuur met de bedoeling op die manier een adequaat antwoord te kunnen formuleren op de verzoeken van internationale organisaties. De 'Subsecretaría de Organismos y Conferencias Internacionales' coördineert de bijeenkomsten. Het O.M. heeft intern sedert 1986 ook een procureur-gedelegeerde voor mensenrechten en een speciale mensenrechtencommissie, waarin de Colombiaanse mensenrechtenbeweging zitting heeft.

14. Ook in Latijns Amerika zelf is de relatie strafrecht-mensenrechten zo goed als onontgonnen. Wat erover is gepubliceerd betreft in hoofdzaak de formele juridisering van het autoritarisme of de constitutionele vertaling van de militaire dictaturen in een nieuwe juridische orde (Chili, Argentinië), cf. GARCÍA MENDEZ, E., *Recht und Autoritarismus in Lateinamerika. Argentinien, Uruguay und Chile, 1970-1980*, Frankfurt, 1985; POLITOFF, S., *'Dogmática y vida de los derechos humanos en los regí-*

III. Staat van beleg: de militaire strafrechtsjustitie in expansie

Colombia beschikt niet alleen over een Grondwet die de rechtsstaatsidee vertolkt, maar heeft tevens de modernste wetboeken strafrecht en strafprocesrecht (resp. 1980 en 1987) van het continent, die in navolging van Duitse en Amerikaanse doctrine¹⁵ alle fundamentele rechtsbeginselen van het strafrecht bevatten. Die basisstenen van de rechtsstaat moeten evenwel worden gezien in het licht van de uitoefening van de politieke macht. De laatste dertig jaar is Colombia bijna permanent geregeerd met nooddecreten op basis van de noodtoestand. Daardoor is de invloed van de uitvoerende macht in het algemeen en van de militairen in het bijzonder op de politieke gezagsuitoefening en op de strafrechtsjustitie aanzienlijk geworden.

Artikel 121 van de Grondwet voorziet in het uitroepen van de staat van beleg in het gehele land of een gedeelte ervan. Daardoor wordt de normale wettelijke bevoegdheid van de uitvoerende macht uitgebreid met de door de grondwet bepaalde specifieke bevoegdheden in tijd van oorlog of interne oproer. De President, die regeert met decreten, kan dus bepaalde fundamentele grondrechten opschorten. Het gebruik van art. 121 staat onder de politieke controle van het parlement (Congress) en onder de rechterlijke controle van het Supreme Court. Het 'Congress' is evenwel een volgzaam instrument van de President in deze. In Colombia is immers nooit controle uitgeoefend op het terug opheffen van de noodtoestand bij het verdwijnen van het motief dat aan de grondslag lag; evenmin is er controle uitgeoefend op de causale relatie tussen het instellen van de noodtoestand en de wettelijke maatregelen die op die basis worden genomen om de juridische normaliteit te herstellen. Nochtans zijn dit substantiële voorwaarden van de grondwettelijke formulering van art. 121. De Supreme Court oordeelt over de grondwettelijkheid van de nooddecreten. In vroegere rapporten over de naleving van the International Covenant on Civil and Political Rights voor het Human Rights Committee heeft Colombia haar wetgeving en haar gebruik van de noodtoestand altijd verdedigd. In het laatste rapport¹⁶ laat de Colombiaanse overheid voor de eerste keer zelfkritiek horen: 'In recent decades the country's legal order has been subject to a continuous state of emergency (...) This has caused the prevailing institution of the state of siege to lose credibility and has made us appear to other nations as a police State under a constitutional dictatorship, to the obvious discredit of Colombia and its institutions'.¹⁷ Om die redenen overweegt de regering een grondwetsherziening, waardoor er naast de state of siege ook een state of alarm en een state of internal strife zou worden voorzien. Of deze etikettenschwindel veel aan de grond van de

mines autoritarios de América Latina', *Anales de la Catedra Francisco Suarez*, n° 26/27, 1986/1987 en BERGALLI, R., 'Memoria colectiva y derechos humanos', *Anales de la Catedra Francisco Suarez*, n° 26/27, 1986/1987. Een uitzondering daarop vormt de schitterende publikatie o.l.v. ZAFFARONI, E., *Sistemas penales y derechos humanos en América Latina*, Buenos Aires, 1986, die in opdracht van het Interamerican Institute of Human Rights werd gemaakt.

15. Historisch gaat het Colombiaanse strafrecht terug op de Franse Code Napoléon, maar de laatste decennia is de Amerikaanse en vooral Duitse invloed op het (straf)recht aanzienlijk geweest.

16. CCCPR/C/37/Add.6/Rev.1,2 (november 1987).

17. CCPR/C/37/Add.6/Rev.1,15.

zaak verandert is zeer de vraag, want de President behoudt het recht 'to enact measures suspending the exercise of individual freedoms and civil rights'.¹⁸

Het regeren met nooddecreten heeft voor de strafrechtsjustitie tot gevolg gehad dat veel bevoegdheden aan de burgerlijke justitie zijn onttrokken ten voordele van de militaire justitie en dat bij die overheveling ook is gesleuteld aan de constitutionele bestanddelen van de strafbaarstelling en aan strafprocessuele aspecten. Het rechtsdogmatisch debat over het grondwettelijk karakter van deze bevoegdheids-overdracht is een juridische reflectie van de gespannen verhouding tussen burgerlijke en militaire orde binnen de Colombiaanse staatsstructuur. In dit debat wordt geschermd met normen uit de grondwet en uit het militair wetboek straf(proces)recht.¹⁹ Bij de definiëring van het forum van de militaire strafrechtsjustitie onder het enige militaire bewind dat Colombia heeft gekend is niet bepaald gedacht vanuit de desbetreffende grondwetsartikelen.

Voor een goed begrip van de mogelijke militaire jurisdictionele bevoegdheid maken we een driedelig onderscheid:

1. de militaire misdrijven, die door hun natuur alleen door militairen kunnen worden gepleegd (militaire opstand, desertie...);
2. de commune misdrijven die door militairen worden gepleegd en
3. de commune misdrijven die door de burgers worden gepleegd.

Nu gaan we kijken hoe de Colombiaanse wetgever de bevoegdheid terzake heeft verdeeld. De grondwet maakt een onderscheid tussen vreedstijd en noodtoestand/oorlogstijd. In vreedstijd is de militaire strafrechtsjustitie alleen bevoegd voor misdrijven gepleegd door militairen in actieve dienst en die in relatie staan tot die dienstuitoefening (art. 170 G.W.), m.a.w. dus voor punt 1. en punt 2. op voorwaarde dat er relatie is met de dienstuitoefening. Bij noodtoestand/oorlog speelt het bovenvermelde art. 121, waarbij zich de vraag stelt in welke mate de president bevoegdheden kan overhevelen van de burgerlijke naar de militaire strafrechtsjustitie. In het militair wetboek straf(proces)recht wordt de bevoegdheid in diverse artikelen gereguleerd. Art. 307 bepaald de bevoegdheid van het militair gerecht in het algemeen, dus in vreedstijd. De onderdelen van dit artikel die aan het militair strafrecht bevoegdheid toekennen over burgers werden in een belangrijk arrest (4 oktober 1971) van de Supreme Court ongrondwettelijk verklaard. Art. 308 en 589 van hetzelfde wetboek gaan in op de bevoegdheid bij wat wordt genoemd 'oorlogstijd, gewapend conflict of verstoring van de openbare orde of interne oproer'. Art. 589, toegevoegde paragraaf, gaf in die omstandigheden aan de regering de toelating om misdrijven van het commune strafrecht te vonnissen volgens de militaire strafrechtsprocedure. Deze toegevoegde paragraaf werd tevens ongrondwettelijk verklaard door de Supreme Court (3 april 1973). Art. 308, par. 2 geeft bij dezelfde omstandigheden bevoegdheid aan de militaire strafrechtsjustitie over de misdrijven uit het commune strafrecht gepleegd door militairen in actieve dienst en

18. CCPR/C/1,16/Add.,Rev.,

19. Dit militair wetboek straf(proces)recht is tot stand gekomen via uitzonderingsdecreet net na de burgeroorlog in 1958 en in 1961 bij wet bekrachtigd.

door burgers die in dienst staan van de strijdkrachten. Dit omstreden artikel is nog altijd van kracht.²⁰

De regering is al die jaren onder noodtoestand blijven doorgaan met het overhevelen van bevoegdheden naar de militaire strafrechtsjustitie. De Supreme Court heeft in de jaren vijftig en zestig veel door de vingers gezien, maar sedert de jaren zeventig werd men meer en meer gekant tegen het systematisch gebruik van deze techniek. In 1984 kwam het bij de stemming over de grondwettelijkheid van zo'n decreet tot staking van stemmen. De Procureur-Generaal had ook een negatief advies uitgebracht. De uitgelote voorzitter, die in dit geval de eindbeslissing bepaalt, verklaarde het decreet evenwel ongrondwettelijk. De boot was echter niet meer af te houden. Op 5 maart 1987 verklaarde de Supreme Court het decreet 3671/1986 ongrondwettelijk. Door dit decreet wou men de militaire strafrechtsjustitie bevoegd maken om alle drugsmisdrijven te vonnissen en dit op basis van een specifieke militaire snelrechtprocedure. Het gelijkaardig decreet 3664/1986, dat hetzelfde inhield m.b.t. alle misdrijven waar wapens bij betrokken zijn²¹, sneuvelde in een uitspraak van 12 maart 1987. Beide decreten worden geacht er niet op gericht te zijn de normaliteit te herstellen en vertonen dus geen causaal verband met de toestand die aan de basis ligt van het instellen van de noodtoestand. Bovendien is er volgens het Hof geen enkele grondwettelijke norm die het binnen de uitoefening van art. 121 (noodtoestand) toelaat de jurisdictionele bevoegdheid over burgers over te hevelen naar de militaire strafrechtsjustitie. Het Hof kwalificeert dit als een substantiële verandering van het evenwicht binnen de driemachtenstructuur en een radicale verandering binnen de justitiële praktijk. Deze historische principe-arresten zijn niet alleen belangrijk omwille van het terugdraaien van de bevoegdheid van de militaire strafrechtsjustitie, maar tevens omwille van aard van de motivering van deze beslissingen. De Supreme Court neemt namelijk expliciet stelling in over de juridische kwaliteit van de militaire strafrechtsjustitie. Vooreerst stelt het Hof dat de militaire strafrechtsjustitie deel uitmaakt van de uitvoerende macht en dus niet als onafhankelijk kan worden beschouwd. Al haar leden zijn immers door de executieve (president en minister van defensie) afzetbaar. Ook kenmerkt de militaire strafrechtsjustitie zich door snelrecht, een weinig uitgewerkte strafrechtsprocedure (vooral wat het bewijsrecht betreft) en een gebrekkige uitoefening van het recht op verdediging. Autoriteit en hiërarchie staan er voorop.

Met deze historische principe-arresten zijn niet alle problemen van de baan. Zo blijft het in Colombia zeer omstreden of het specifieke forum van de militaire strafrechtsjustitie ook geldt voor de pre-trial fase. Juridisch is het openbaar ministerie

20. Het politiewezen wordt juridisch beschouwd als een gewapende institutie van burgerlijk karakter. In de praktijk wordt het geleid door en is het administratief afhankelijk van het leger. Juridisch heeft het politiewezen wel een eigen forum. Alle misdrijven begaan door politiemensen in de uitoefening van hun functie vallen onder de bevoegdheid van de militaire strafrechtsjustitie. Al hun andere misdrijven worden gevonnist door de ordinaire strafrechtsjustitie en dit zowel in vreedstijd als in noodtoestand/oorlogstijd.

21. In Colombia is het leger bevoegd voor de toelatingen tot wapendracht en wapenbezit. In de praktijk is het toelatingsbeleid gekenmerkt door corruptie en winstbejag. Ook zijn veel militairen actief in de illegale wapenverkoop. De facto is wapenbezit en -dracht in Colombia dus zeer verspreid. Door dit decreet zijn dus alle burgers op de één of andere manier 'vatbaar' voor de militaire strafjustitie en worden politieke tegenstanders en guerilla automatisch aan de burgerlijke strafrechtsjustitie onttrokken.

bevoegd voor het opsporen en vervolgen en is de onderzoeksrechter bevoegd voor het gerechtelijk onderzoek van alle misdrijven. Het vonnissen komt dan volgens de geldende visie (cf. Supreme Court rechtspraak) toe aan de respectievelijke justitiële fora. In de praktijk is de militaire strafrechtsjustitie evenwel het vooronderzoek gaan inpalmen van zodra er vermoeden is van betrokkenheid van een lid van het leger of van de politie. In veel gevallen is de commandant van een brigade zowel onderzoeks- als vonnisrechter. De 'auditores de guerra' hebben hun functie als juridische bijzitter van de vonnisrechter uitgebouwd tot een militair openbaar ministerie. Door deze evolutie zijn er constant conflicten tussen de burgerlijke en militaire strafrechtsjustitie. Ik beperk me hier tot twee voorbeelden.

Het openbaar ministerie²², dat als verantwoordelijke voor het opsporen en vervolgen van misdrijven, haar optreden tegen zware mensenrechtenschendingen (met vermoedelijke implicaties van militairen en/of politiemensen) ziet stuklopen op de prerogatieven van de militaire justitie, is het forum geweest van interne conflicten. De Procureur-Generaal heeft er immers een aantal gedelegeerden. Eén van de gedelegeerden is verantwoordelijk voor het leger (naast gedelegeerden voor het politiewezen, de administratie, mensenrechten en indianenzaken...). Tot in 1986 was dit een militair met een hoge graad die trouwens zijn dienst had ingericht bij het ministerie van defensie en niet bij de Procureur-Generaal. Bij het in opspraak komen van hoge militairen n.a.v. politieke moorden begaan door doodseskaders²³ weigerde de gedelegeerde zijn militaire collega's aan te pakken. Na dagenlange spanning gaf de man zijn ontslag en werd hij vervangen door een burger. Tot op heden zijn er evenwel nog geen militairen vervolgd.²⁴

Het tweede voorbeeld betreft de creatie in 1987 van een uitzonderingsrechtbank met exclusieve bevoegdheid voor het onderzoek naar misdrijven tegen het leven en de persoonlijke integriteit die het sociale leven beroeren.²⁵ Na het publiceren van het decreet bleek de reactie van de militaire lobby zo sterk door te wegen dat de regering een aanvullend decreet publiceerde, waarin letterlijk werd vermeld dat de uitzonderingsrechtbank geen afbreuk doet aan de bevoegdheid van de specifieke fora, m.a.w. dat de militaire strafrechtsjustitie haar voorrechten behield.²⁶

22. Het O.M. is in Colombia verantwoordelijk voor

1. de functies verbonden met de uitoefening van de strafvordering;
2. tuchttoezicht op de rechters en
3. tuchttoezicht op de ambtenaren.

De Procureur-generaal wordt voor een periode van vier benoemd door de Kamer op voordracht door de president. Het nieuwe wetboek strafprocesrecht definieert in art. 122 de functies van het O.M. Daarin staat o.a. dat het O.M. moet toezien op de naleving van de mensenrechten in de penitentiaire en psychiatrische instellingen, bij de politie en bij de gerechten.

23. Het bewijsmateriaal werd verzameld door Jaime PARDO REAL, senator en voorzitter van de derde politie fractie (Unión Patriótica) en ook bevestigd door de voorzitter van de Colombiaanse onderzoeksrechters. Jaime PARDO REAL werd door een doodseskader vermoord. De voorzitter van de onderzoeksrechter kreeg zwijgplicht en zijn plannen om de gerechtelijke politie professioneel uit te bouwen, los van het leger, werden afgeschoten.

24. Wanneer leden van de strijdkrachten in opspraak komen dan blijkt de solidariteit onder de militairen het steeds te halen op justitie-overwegingen.

25. Decretos 750 en 790 van april 1987.

26. De uitzonderingsrechtbank (Tribunal Especial de Instrucción) werd door de Supreme Court ongrondwettelijk verklaard.

IV. Militarisering van de burgerlijke strafrechtsjustitie

Het Colombiaans strafproces heeft drie onderscheiden fases: het gerechtelijk vooronderzoek ('indagación preliminar'), de beoordeling van dit vooronderzoek ('sumario'), dat kan leiden tot buitenvervolginstelling of afdoening, heropening van het onderzoek of dagvaarding en het accusatoir proces voor de vonnisrechter.

Het zijn in de eerste instantie de onderzoeksrechters die verantwoordelijk zijn voor het gerechtelijk vooronderzoek. De onderzoeksrechter kan bepaalde onderzoeksdaaden delegeren aan de agenten van gerechtelijke politie. Art. 289 van het oude wetboek strafprocesrecht voorzag evenwel in een 14-puntenlijst van onderzoeksdaaden waartoe de agenten van gerechtelijke politie uit eigen initiatief konden overgaan in geval van heterdaad of semi-heterdaad.²⁷ Ook als de onderzoeksrechter niet onmiddellijk optreedt, kunnen de agenten van gerechtelijke politie zelf het initiatief nemen. In de praktijk werden dus het merendeel van de onderzoeksdaaden (zoals het verhoor van de verdachte en getuigen, het onderzoek aan en bergen van het lijk en het arrestatiebevel) verricht door de agenten van gerechtelijke politie. Veel arrestatiebevelen steunen trouwens op de gangbare praktijk van blanco-arrestatiebevelen door de rechter. De waarde van de door hen verzamelde bewijzen is identiek aan die van de onderzoeksrechter. De onderzoeksrechters, die het reeds overdruk hebben met het aanvullend onderzoek in het kader van de sumario, hadden dus zeer weinig leiding over en zicht op het gevoerde gerechtelijk vooronderzoek. Het nieuwe wetboek strafprocesrecht poogt om tot een 'judiciariation' van het gerechtelijk vooronderzoek te komen. Zo wordt het verhoor van de verdachte een exclusieve bevoegdheid van de onderzoeksrechter, die dit uitvoert in aanwezigheid van een advocaat en moet deze onmiddellijk of tijdens de eerste werkuren op de hoogte worden gebracht van de door de agenten van gerechtelijke politie verrichte onderzoeksdaaden. Of deze maatregelen voldoende zullen zijn om de talrijke klachten over de manier waarop het vooronderzoek werd verricht door de agenten van gerechtelijke politie (laten verdwijnen van bewijzen, afgedwongen verhoren van verdachten en getuigen...) weg te nemen is zeer de vraag. Het probleem rond het voor het functioneren van de strafrechtsjustitie zo essentiële gerechtelijke vooronderzoek heeft immers niet alleen te maken met in het wetboek strafprocesrecht vastgelegde bevoegdheden, maar ook met de feitelijke samenstelling van de agenten van gerechtelijke politie en de controlemogelijkheden op hun activiteit.

In Colombia bestaan er niet minder dan zes politiekorpsen: de nationale politie (defensie), de administratieve veiligheidspolitie (president), de administratieve politie (financiën), de verkeerspolitie (lokale overheid), de militaire politie (defensie) en de penitentiaire politie (justitie). Zowel de nationale als de administratieve veiligheidspolitie, beide onder leiding van een militair, hebben veiligheidsdiensten. De gerechtelijke politie dateert al van 1964 en stond onder leiding van het Openbaar Ministerie. Die gerechtelijke politie werd samengesteld uit gespecialiseerde politiemensen van de nationale politie en van de administratieve veiligheidspolitie. De

27. In Colombia wordt de veronderstelde heterdaadconstructie als een rechtsfictie in de wetgeving ingebouwd omwille van de strafprocessuele consequenties.

laatste Procureurs-Generaal wisten het relatief kleine korps efficiënt te gebruiken in de strijd tegen grove mensenrechtenschendingen. Probleem was wel dat leden van de nationale politie en de administratieve veiligheids politie die geen deel uitmaakten van de gerechtelijke politie toch daden van gerechtelijk onderzoek konden verrichten bij heterdaad en semi-heterdaad.²⁸ Door het ruim gebruik van deze noties werd dus de leiding en het toezicht over het merendeel van de gerechtelijke onderzoeks daden aan het openbaar ministerie onttrokken en waren de mensen die het gerechtelijk onderzoek verrichtten administratief afhankelijk van de uitvoerende macht, in het bijzonder van het leger. Het nieuw wetboek straf(proces)recht heeft de dienst gerechtelijke politie overgedragen aan de Nationale Directie van Onderzoeksrechters.²⁹ De bedoeling was om van de gerechtelijke politie een autonoom korps te maken in dienst van de onderzoeksrechters en dus administratief en juridisch onafhankelijk van de politie- en veiligheidsdiensten.

De Nationale Directeur van Onderzoeksrechters is volgens art. 329 wetboek strafprocesrecht verantwoordelijk voor de samenstelling van de nieuwe dienst. Wel moet hij rekening houden met art. 13 en 14 van het decreet op de gerechtelijke politie.³⁰ Daarin wordt immers bepaald dat degenen die deel uitmaakten van de dienst gerechtelijke politie bij het openbaar ministerie opgenomen kunnen worden in de nieuwe dienst en dat degenen die nu functies van gerechtelijke politie uitoefenen naar hun bekwaamheid en naar de behoeften van de dienst kunnen worden geassocieerd met de nieuwe dienst gerechtelijke politie. Deze artikelen houden natuurlijk de deur open voor de diensten onder militair toezicht die betrokken waren bij de uitoefening van het gerechtelijk onderzoek. Bij de eerste stappen die de Nationale Directeur van Onderzoeksrechters heeft ondernomen om zijn gerechtelijke politie autonoom uit te bouwen is hij in aanvaring gekomen met de militaire overheden. In de praktijk gaat de afhankelijke uitoefening van gerechtelijke politie door leden van gemilitariseerde politiekorpsen en door veiligheidsdiensten dus verder zijn gang.

De militarisering van de burgerlijke strafrechtsjustitie beperkt zich niet tot het gerechtelijk onderzoek. Ook op het niveau van de vonnisrechter en de strafrechtsprocedure is de invloed merkbaar onder de vorm van snelrecht of uitzonderingsrecht (dat voordien alleen bestond in het militair strafrecht). In 1984 reeds werden er 'speciale rechters' gecreëerd, bevoegd voor misdrijven als ontvoering en terrorisme. Deze speciale rechters zijn zowel onderzoeksrechter (met nationale bevoegdheid) als vonnisrechter. De strafrechtsprocedure is ad hoc: een korte uitzonderingsprocedure met beperking van de rechten van de verdediging. Bij het ongrondwettelijk verklaren van de decreten die de misdrijven m.b.t. drugs en wapens aan de bevoegdheid van de militaire strafrechtsjustitie onderwierpen heeft de regering deze twee materies bij decreten³¹ toevertrouwd aan deze speciale rech-

28. Zelfs leden van de veiligheidsdienst van de strijdkrachten kunnen daden van gerechtelijk onderzoek verrichten.

29. Alhoewel deze overdracht juridisch vrij logisch is – de onderzoeksrechters zijn immers in laatste instantie verantwoordelijk voor het gerechtelijk onderzoek – waren de protesten niet uit de lucht. Vraag is of deze overdracht geen onrechtstreekse sanctionering is van de activiteiten die de laatste Procureurs-Generaal hebben ontplooid inzake bescherming van de mensenrechten.

30. Decreto 54/1987.

31. Resp. decretos 468/1987 en 565/1987.

ters. Voor deze materies is de voorwaardelijke veroordeling of de voorwaardelijke invrijheidstelling uitgesloten. Het laatste rapport van Colombia voor het Human Rights Committee stelt dan ook expliciet:

'As rulings of the Supreme Court of Justice have affirmed, these decrees may not grant military criminal justice competence to try civilians. They may, however, establish and organize a special, temporary two-tiered jurisdiction, with prompt procedures, intended exclusively to investigate and try the offenses specified in the decrees, whether they result in or are committed on the occasion of the breach of the peace. This power is necessary for the prompt re-establishment of public order.'³²

Een andere, fel omstreden strafprocessuele nieuwigheid, die kracht van wet heeft gekregen met de invoering van het nieuwe wetboek strafprocesrecht is de verkorte strafrechtsprocedure (*procedimiento abreviado*). Wanneer de onderzoeksrechter meent dat het een misdrijf op heterdaad betreft of dat er een bekentenis aanwezig is kan de hele strafrechtsprocedure in minder dan twintig dagen worden afgewerkt.

De Colombiaanse regering heeft ook bij nooddecreet³³ een premiestrafrecht ingevoerd dat toch wel bijzonder ver gaat. De berouwvolle medewerker met het gerecht kan tot de helft strafvermindering krijgen.³⁴ Mensen die bruikbare informatie aanbrengen voor het opsporen van misdrijven kunnen ook geldelijk vergoed worden en indien noodzakelijk een nieuwe identiteit krijgen en financiële middelen om zich eventueel in het buitenland te vestigen.³⁵

In 1987 werd bij decreet³⁶ de veiligheidsrechtbank (*Juzgados de Orden Público*) opgericht. In 1988 kreeg die ook een beroepsinstantie.³⁷ Deze uitzonderingsrechtbank wordt bevoegd èn voor het onderzoek èn voor het berechten van misdrijven als foltering, illegale detentie, verwondingen aan en ontvoering van bepaalde personen als rechters, politici, hoogleraren, journalisten... De toepasselijke strafrechtsprocedure is die van de vermelde 'speciale rechters' (1984). Zeer recentelijk is haar bevoegdheid ook uitgebreid naar terrorismemisdrijven, opgenomen in een speciaal anti-terrorismedecreet dat in 1988 van kracht is geworden.³⁸ In dit decreet worden de terroristische misdrijven, waar zware straffen komen op te staan, in zeer vage termen gedefinieerd. Hier is niet alleen sprake van 'Vorfeldkriminalisierung' en apologie, maar zelfs van het strafbaarstellen van degene die nalaat informatie over terroristische activiteiten, waarvan hij kennis heeft, mede te delen aan de overheid. Op het lidmaatschap op zich van een terroristische organisatie staat reeds tien tot vijftien jaar. Verder worden in dit decreet de terroristische activitei-

32. CCPR/C/37/Add.6/Rev.1,17.

33. Decreto 3673/1986.

34. Tot zover is dit concept te vergelijken met bepalingen in sommige Europese anti-terroriswetten, cf. Il penito in Italië.

35. Oppositiekringen hebben dit decreet bestempeld als een onrechtstreekse financiering van de doodseskaders.

36. Decreto 1631/1987.

37. Decreto 181/1988.

38. Decreto 180/1988. Een aanvullend decreet 182/1988 voorziet een speciale en strakkere habeas corpus procedure ingeval iemand verdacht van een terrorismemisdrijf om invrijheidstelling verzoekt.

ten die verband houden met de persoonlijke integriteit (ontvoering) en het economisch patrimonium gedefinieerd. Zo wordt vrijwillige slagen en verwondingen met terroristische doeleinden bijvoorbeeld een afzonderlijk misdrijf. Opvallend aan dit decreet is ook dat er specifiek wordt ingegaan op de uitoefening van de gerechtelijke politie. In principe worden er binnen de dienst gerechtelijke politie gespecialiseerde equipes opgericht. Toch kunnen, in geval van nood en wanneer de omstandigheden het vereisen, leden van het leger, de nationale politie en de administratieve veiligheidspolitie, die geen deel uitmaken van die dienst, daden van gerechtelijk onderzoek verrichten. Daarenboven kan ieder lid van bovenvermelde diensten bij noodzaak of overmacht een aantal daden verrichten die niet in het wetboek strafprocesrecht zijn voorzien, zoals vasthouden zonder arrestatiebevel, huiszoekingen ... Daarenboven kan de termijn binnen dewelke ze de rechter op de hoogte moeten brengen van hun activiteiten verlengd worden tot 10 dagen. In de praktijk krijgen de veiligheidsdiensten onder leiding van het leger dus tien dagen de vrije hand om het gerechtelijk onderzoek in dit zeer ruim gedefinieerd arsenaal aan terroristische misdrijven naar hun hand te zetten.

V. Besluit

In dit artikel hebben we aangeduid hoe de interne machtsverhoudingen, die ook juridisch worden vertaald, de strafrechtelijke betugeling van mensenrechtenschendingen zwaar bemoeilijken en dus de effectuering van de internationale mensenrechtennormen in de nationale rechtsorde zeer problematisch maken. Om dit laatste na te trekken volstaat het dus absoluut niet om de grondwet ter hand te nemen. Veeleer moet de feitelijke uitoefening van de nationale regelgeving worden onderzocht. De spanning tussen de burgerlijke staat en de militaire staat is in Colombia zo openlijk aanwezig dat de ex-Procureur-Generaal Jiménez Gómez zelfs sprak van een land met twee constituties, één voor de burgers en één voor de militairen.³⁹

In zo'n situatie komt de strafrechtelijke bescherming van de internationale mensenrechtennormen midden in de vuurlinie te staan. Ondanks het burgerlijk democratische karakter van Colombia is het geweld als politiek instrument veelvuldig gebruikt door de machtspartijen. Dit heeft geleid tot een militarisering van de samenleving die voor onze problematiek consequenties heeft op een dubbel vlak. Enerzijds is er door het constant gebruik van de noodtoestand een publieke machtsverschuiving binnen de uitvoerende macht (van burgerlijk naar militair) die ook consequenties heeft voor de rechtspleging. De laatste twintig jaar heeft de militaire justitie haar bevoegdheid aanzienlijk uitgebreid en zijn misdrijfincriminaties en strafprocessuele aspecten onder militaire invloed aanzienlijk veranderd. Van zodra een politieagent of militair verdacht wordt van een misdrijf, is de militaire rechtbank exclusieve natuurlijke rechter, wat bij mensenrechtenschendingen leidt tot straffeloosheid. De burgerlijke strafjustitie ziet haar activiteiten dus stuklopen op het specifieke militaire forum. Bij de militaire strafrechtsjustitie speelt de militaire solidariteit sterker dan het justitiebelang. Tot op heden is, ondanks de talrijke

39. JIMÉNEZ GÓMEZ, C., Una procuraduría de opinión, Bogotá, 1986.

aanwijzingen dat militairen en politiemensen voor grove mensenrechtenschendingen medeverantwoordelijk zijn, nog geen van hen strafrechtelijk veroordeeld.

Anderzijds is de invloed niet beperkt gebleven tot de militaire justitie op zich. De militarisering heeft zich ook doorgezet in de reguliere strafrechtspleging, die moet terugvallen op een gemilitariseerd politiewezen (inclusief de gerechtelijke politie) en steeds meer beroep gaat doen op strafprocessueel snelrecht, waarbij de fair trial en due process beginselen het hard te verduren krijgen.

De zware problemen waar de Colombiaanse strafrechtsjustitie mee te kampen heeft op het vlak van politieke criminaliteit en mensenrechtenschendingen moeten tevens worden gesitueerd in een ruimere crisis van de justitieel gebeuren in het land. Technisch-organisatorisch staat men er nog in een beginfase, de corruptie is er schering en inslag, de juridische structuren zijn bureaucratisch ... Slechts drie procent van alle strafzaken komt voor de rechter.⁴⁰ De andere zaken blijven op de één of andere manier onopgeklaard of verzanden in het vooronderzoek en verjaren.

In die optiek hoeft het geen verbazing te wekken dat de burgers ieder vertrouwen in de werking van justitie hebben verloren. Wie trouwens bereid is om op te treden als getuige betaalt het systematisch met de dood. De weinige magistraten die het hebben aangedurfd bepaalde zaken grondig uit te zoeken hebben ook hun toekomstige moordenaars in de ogen gekeken.

Tegen deze achtergrond moeten de belangrijke uitspraken van de Supreme Court worden gezien. Alleen valt te vrezen dat deze uitspraken te laat zijn gekomen en dat de evolutie van de laatste dertig jaar militarisering en de laatste vijf jaar vuile oorlog onafwendbaar leiden tot een nieuwe burgeroorlog. De uittocht uit Colombia is bijgevolg ook massaal. In Europa zijn er tekenen aan de wand, zoals de erkenning van Colombianen als politiek vluchteling, dat men zich, zij het veel te laat, eindelijk bewust wordt van de ernst van de situatie.

Bibliografie

- Americas Watch Colombia as President Barco Begins, USA, 1962.
- Amnesty International, Recomendaciones al gobierno colombiana de una misión de amnestía internacional a la república de Colombia, AMR0 23/04/80, London, 1980.
- Amnesty International, Colombia, Briefing, AMR 23/14/88/S, 1988, London.
- BERGALLI, R., 'Memoria colectiva y derechos humanos', *Anales de la Catedra Francisco Suarez*, n° 26/27, 1986/1987.
- Comisión de estudios sobre la violencia, *Colombia: violencia y democracia. Informe presentado al Ministerio de Gobierno*, Universidad Nacional de Colombia, Bogotá, 1987.
- ESTEBAN CARRANZA, M., *Fuerzas Armadas y estado de excepción en América Latina*, 1978, Mexico.
- GALLÓN GIRALDO, G., *Quince años de Estado de Sitio en Colombia*, Bogotá, 1979.

40. GIRALDO, J.B., REYES, A.A. en ACEVEDO, J.B., *Reforma de la Justicia en Colombia*, Bogotá, 1987.

- GARCÍA MENDEZ, E., *Recht und Autoritarismus in Lateinamerika. Argentinien, Uruguay und Chile, 1970-1980*, Frankfurt, 1985.
- GIRALDO, J.B., REYES, A.A. en ACEVEDO, J.B., *Reforma de la Justicia en Colombia*, Bogotá, 1987.
- GÓMEZ ARISTIZÁBAL, H., *Normas básicas de procedimiento penal*, Bogotá, 1987.
- Internationale Beobachterkommission für Kolumbien, Zürich, 1987.
- JIMÉNEZ GOMEZ, C., *Una procuraduría de opinión*, Bogotá, 1986.
- LECHNER, R., *La crisis del estado en América Latina*, Caracas, s.d.
- MEDINA QUIROGA, C., *The Battle of Human Rights. Gross, Systematic Violations and the Inter-American System*, Dordrecht, 1988.
- OLIVAR BONILLA, L., *Derecho procesal penal militar*, Bogotá, 1977.
- Organization of American States, Inter-American Commission on Human Rights, *Report on the Situation of Human Rights in the Republic of Colombia*, Washington D.C., 1981.
- PÉCAUT, D., *Orden y violencia: Colombia 1930-1954*, Bogotá, 1987.
- POLITOFF, S., 'Dogmática y vida de los derechos humanos en los regímenes autoritarios de América Latina', *Anales de la Catedra Francisco Suarez*, n° 26/27, 1986/1987.
- Procuraduría General de la Nación, *Disposiciones legales y reglamentarias. Estructura, organización, funcionamiento y competencias*, Bogotá, s.d.
- Procuraduría General de la Nación, *El Palacio de Justicia y el Derecho de Gentes*, Bogotá, 1986.
- SANDOVAL HUERTA, E., *Sistema penal y criminología crítica*, Bogotá, 1985.
- *Themanummer Kolumbien*, EPN, *das dritte Welt-Magazin*, nr. 14, 1986, Wien.
- VELÁSQUEZ, F.V., VALLE, J.J., LEÓN LODOÑO, H.B., JAIME POSADA, J.O., *Regulación sobre armas y estupefacientes. Comentarios a los decretos de estado de sitio*, Medellín, 1987.
- VERVAELE, J., 'De tragedie in het Paleis van Justitie te Bogotá. Reflekties over de onderzoeksrapporten en de politieke en strafrechtelijke verantwoordelijkheid', *Panopticon*, 1987, 350-365.
- ZAFFARONI, E., *Sistemas penales y derechos humanos en América Latina*, Buenos Aires, 1986.